

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИҚТИСОДИЁТ ФАКУЛЬТЕТИ
МАКРОИҚТИСОДИЁТ КАФЕДРАСИ

**“ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ БАРҚАРОР
РИВОЖЛАНИШИ: ОМИЛЛАР, НАТИЖАЛАР ВА
ИСТИҚБОЛЛАР”**

**мавзусидаги Республика илмий-амалий
анжумани**

ИЛМИЙ МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ

2018 йил 30 октябрь

ТОШКЕНТ-2018

Ҳакимов А.Л. Аудиторлик фаолиятини лицензиялаш тартиби ва унинг сифатини назорат қилиш.....	346
Норчаев А.Н., Азларова М.А. Ўзбекистонда туризм соҳасини ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари.....	350
Muratov R.S. Iqtisodiyotni diversifikatsiyalash sharoitida transport logistik infratuzilmasini rivojlantirish omillari va istiqbollari.....	353
Кучаров А. С., Ишманова Д. Н. Государственное регулирование конкурентных отношений.....	357
Ходжаева М., Иброхимхўжаев А. Асосий фондлардан фойдаланиш самарадорлиги таҳлили.....	362
Илхамов Ш. И. Макроиктисодий барқарорликни таъминлашда ички аудитни ташкил этиш зарурияти.....	367
Хайитов А.Б., Суюнова Ф. М. Занятость молодежи в предпринимательской деятельности.....	371
Кадиров А.М., Ахмедиева А. Т. Мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича корхоналар ташкил қилиш ва жойлаштиришга концептуал ёндашувлар.....	374
Юсупов М. С. Аграр секторни барқарор ривожлантириш омиллари.....	379
Махмудов Н., Хамидов С., Азимова Л. Ўзбекистон саноатининг тармоқ тузилиши ва динамикасининг ўзгариш тенденцияси.....	384
Хусанов М. С. Ўзбекистон республикасида хизматлар соҳасининг ривожланиш истикболлари.....	389
Жўраев Т. И., Исмоилова Г.Т. Ўзбекистон иқтисодиётини ривожланишида аграр соҳанинг ўрни.....	391
Абдуллаев М. Қ. Корхона бошқаруви самарадорлигини ахборот-коммуникация технологиялари асосида таъминлаш.....	395
Амиров Л. Ф. Мамлакат кишлок хўжалигида сув ресурсларидан самарали фойдаланиш.....	399
Салимов Б. Б. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик (кбхт) саноат соҳасида.....	401

4- ШЎЪБА: ХУДУДЛАРНИ КОМПЛЕКС ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Асланова Д. Х., Алимова М. Т. Самарқандда туризм соҳасинини ривожлантиришга кластерли ёндашув.....	406
Zikriyoev A. Social-economic development of regions in the conditions of transition economy.....	410
Наров У. И. Регулирование экономики в условиях рынка.....	414
Якубов И. А., Хусанова Г.С. Необходимость специализация и комплексного развития регионов.....	419

КОРХОНА БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА ТАЪМИНЛАШ

Доимий ўзгаришлар юз берувчи замонавий бозор муҳити шароити кўп поғонали мураккаб тизимларни ифода этадиган ишлаб чиқариш тузилмаларига кучли таъсир кўрсатади. Бундай тузилмаларни ахборот тизимларини қўлламай оптимал бошқаришнинг имкони йўқ.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев таъкидлаганидек, “Бугунги кунда ахборот-коммуникация технологиялари, Интернет тизимини кенг ривожлантирмасдан туриб, мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилаш, барқарор тараққиётга эришиш ҳақида сўз юритиш мумкин эмас.

Ҳаётимизнинг энг муҳим жабҳалари учун юксак технологиялар, илмий ишланмалар яратиш, малакали мутахассислар тайёрлаш, жаҳон ахборот технологиялари бозорида муносиб ўрин эгаллаш масаласига устувор аҳамиятга эга вазифа сифатида қарашимиз зарур”²⁷⁹.

Маълумки, ҳар бир корхонада Ахборот коммуникация технологияларини жорий этиш ва ривожлантириш хизмати мавжуд бўлиб, ушбу бўлим томонидан корхона бошқарувида ахборот тизимларидан фойдаланиш жараёнлари, яъни локал, интернет, VPN тармоқларида ва ҳимояланган электрон почта (Е-хат) тизими ёрдамида маълумотлар алмашинуви самарали йўлга қўйилган бўлса-да, корхонанинг ташқи муҳит билан интеграциялашмаганлиги, қарор қабул қилиш ва маълумотларни узатишда кўп вақт сарфланаётганлиги, АКТни қўллаш орқали бошқарувнинг янги шакллари ва усуллари яратилмаганлиги ҳамда жорий қилинмаганлиги, корхона бошқарувида корпоратив ахборот тизимларининг жорий этилмаганлиги, корхонадаги ички маълумотларнинг айланишида ўзаро ахборот алмашиш тизимининг самарали йўлга қўйилмаганлиги каби муаммолар корхонанинг янада самарали фаолият кўрсатишига тўсқинлик қилмоқда.

Юқорида келтириб ўтилган муаммоларнинг ечими сифатида биринчи навбатда АКТни жорий қилишда, бошқарув тизимини танлагандаги каби, корхона ўз эҳтиёжи, имкониятлари ва афзалликларини тушуниб етиш ҳамда фақат шундан кейингина вариантларни солиштиришга ўтиш лозим.

Бунинг учун, энг аввало, ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) соҳасидаги сўнгги ютуқларни ўзлаштириш билан бирга, уларни нафақат корхона бошқаруви, балки миллий иқтисодиётнинг бошқа йўналишларида ҳам самарали қўллашда алоҳида эътибор бериш муҳим аҳамият касб этади.

АКТ базасида ташкил этилган ахборот тизимининг асосий мақсади корхонанинг ривожланиш стратегиясини шакллантириш ҳамда ахборотларни қўллаб-қувватлаш орқали юқори даражали бошқарувни таъминлашдан иборат.

²⁷⁹ Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир. Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Шавкат Мирзиёевнинг Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги маърузаси. <http://www.uzlidep.uz/uzc/news/demokratik-islokhotlarni-izchil-davom-ettirish-halkimiz-uchun-tinch-va-osoyishta-munosib-khayot>

Ахборот тизимлари ва ахборот технологиялари корхона бошқаруви тизимининг функционал қисмини ташкил этиб функционал бошқарув вазифаларини ҳал этишни амалга оширади. Корхона ахборот тизимининг бошқарув функциялари бошқарув фаолиятининг нисбатан алоҳида соҳаларидир. Унда асосий ва қўллаб-қувватловчи функциялар мавжуд. Асосий функциялар корxonани шакллантириш ва ривожлантириш стратегиясини амалга оширишга қаратилган бўлиб уларни амалга ошириш учун шароит яратишдир.

Маълумки, корхоналар, корпорациялар, банклар ва ҳудудий бошқарув органлари мураккаб тизимлар ҳисобланади. Улар ишлаб чиқариш ва бошқарув функцияларини амалга оширадиган кўплаб элементлардан иборат. Бундай иқтисодий объектлар кўп даражадаги тузилишга, шунингдек, ташқи ва ички кенг қўламли ахборот алоқаларига эгадир.

Бошқарув ҳар хил материаллар, ишлаб чиқариш ресурслари ва катта гуруҳлар ўзаро таъсир қиладиган мураккаб тизимларнинг нормал ишлашини таъминлаш учун алоҳида элементлар ва умуман тизимлар орқали амалга оширилади. Экспертизанинг технологик жиҳатларини қўллаш ахборот тизимида қуйидаги элементларни ажратиб кўрсатади:

- назорат қилиш аппаратлари;
- техник ва иқтисодий маълумот;
- бошқарув объекти;
- иқтисодий ахборотни технологик қайта ишлаш усуллари ва воситалари.

Корхона мақсадлари, зарур бўлган бошқарув ислохотларини шакллантириш ва уларга тайёргарлик даражасини аниқлаш каби босқичлардан кейингина муайян ERP-тизимни танлашга киришиш мумкин. Аввал бизнеснинг тизимга қўядиган қайсидир талабларини шакллантириш керак. Ахборот тизимларининг ривожланиш стратегияси бутун бизнеснинг ривожланиш стратегиясини қўллаб-қувватлаши лозим. Фикримизча Раҳбарият корxonанинг стратегик мақсадлари ва ривожланиш вазифаларини аниқ шакллантириши ҳамда корхона бир неча йилдан кейин қандай бўлишини кўра билиши керак. Яъни қандай ресурслар, шу билан бирга мос равишда уларни бошқариш учун қандай ахборот талаб этилишини тушуниб етиш зарур бўлади. Ихтиёрий тизим қўшимча ишловга мухтож бўлади, чунки ҳар бир корхона индивидуалдир.

Шуни таъкидлаш керакки, тизимнинг йўналтирилганлигини ҳисобга олиш муҳимдир. Бу параметр бўйича улар соддалаштирилган ҳолда қуйидаги тизимларга бўлинади:

- алоҳида ишлаб чиқариш учун (масалан, автомобиль саноатида);
- доимий ишлаб чиқариш (нефт ёки пўлат);
- турли бизнес жараёнларни қамраб олувчи универсал тизимлар.

Бундан ташқари маслаҳатчилар гуруҳини танлаш ҳам алоҳида аҳамият касб этади, бу ҳолат асосланган, чунки маслаҳатчиларнинг иши тизимнинг технологик соловчилари ишига нисбатан сезиларли даражада мураккаб, кўп қиррали ва масъулиятлироқдир. ERP-тизимини татбиқ этишга ахборот технологиялари негизидаги бошқарув технологияларини татбиқ этиш сингари қарайдилар. Бунинг учун бошқарув моҳиятини тушунувчи, ўзлари молиячи, бухгалтер, ишлаб чиқарувчи бўлган ва ахборот технологияларининг

имкониятларини яхши билувчи мутахассислар керак бўлади. Фақатгина ана шу билимлар асосида раҳбарнинг эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда ERP-тизимини татбиқ этиш вазифасини шакллантириш мумкин. Бу ерда бутун корxonанинг манфаати йўлида бизнес-жараёнларини ислоҳ қилиш билан шуғуллинувчи консалтинг компанияси керак бўлади.

Қоидага кўра, тизимни татбиқ этиш – босқичма-босқич лойиҳа ҳисобланади, шунинг учун корхона учун муҳим бўлган модулларни ажратиб олиш ва қолганлари билан шопилмаслик лозим бўлади.

Барча экспертлар катта лойиҳаларни вақтли бўлақларга, масалан тўққиз ойлик бўлақларга бўлишни маслаҳат беришади. Корхонада эса ҳар бир татбиқ этиш босқичи ниҳоясида нимани олишни хоҳлаётганини аниқ кўз олдига келтириши керак. Назорат қилишнинг энг тарқалган амалиёти – мувофиқлаштириш кенгашларини тузишдир.

Тизимни татбиқ этиш натижаси – ҳар доим жуда нозик масала бўлиб келган. Тўғридан-тўғри қопланишни деярли ҳеч қачон ҳисоблаб бўлмайди, чунки татбиқ этиш натижасида корxonанинг ички тузилмаси оптималлашади, қийин ўлчанадиган транзакцион чиқимлар камаяди. Агар мутахассислар менежерларга тизимни татбиқ этишдан бирорта революцион ўзгаришларни кутишни маслаҳат беришмаса, айрим корxonаларда шунчаки ўхшаш ахборотнинг пайдо бўлиши бирданига кўп нарсага олиб келиши мумкин. Агар аввал ахборот шунчаки бўлмаган бўлса, ҳозирда захираларнинг яқунланмаган қурилиш даражасининг реал манзараси мавжуддир. Гарчи биз учун албатта тизим имкониятларини ўрганиш учун ҳали жуда кўп вақт керак бўлса ҳам шунчаки корхона ишлашнинг янги даражасига чиққан бўлади.

Натижада раҳбариятнинг лойиҳани татбиқ этишдаги иштироқи таъминланади, тез ва сезиларли унумдорликнинг юзага келиши амалга ошади, корхона стратегияси ривожланади, тизимни татбиқ этгунча бизнес жараёнларнинг режалаштирилиши амалга ошади, тизим ва тизим сотувчиси буйруқларининг сифати ошади, миждоз корхона томонидан татбиқ этувчиларнинг иштироқи юзага келади ва корпоратив ахборот тизимларининг самарали йўлга қўйилиши таъминланади.

Корxonалардаги яна бир муаммо бўлимлар ва ходимлар ишини автоматлаштириш ва иш самарадорлигини ошириш учун автоматлаштирилган ахборот тизимининг ишлаб чиқилмаганлигидир.

Агар корхонадаги технология ўзгарган бўлса (масалан, дастурий таъминот), бу ўзгариш бошқа учта компонентга таъсир қилади, яъни ходимлар, иш усуллари (вазифа ва услубиётлар) ўзгариши мумкин, бунинг оқибатида эса корхона тузилмаси ҳам ўзгариши мумкин.

Бошқарув усуллари жуда кўп, биз мавзуга мос автоматлаштирилган усулларни кўриб чиқамиз. Автоматлаштирилган бошқарув усулларида корхона, унинг ташқи муҳит билан алоқалари ҳамда бошқарувнинг асосий функцияларини амалга ошириш, таҳлил қилиш, прогнозлаш, оптималлаштириш ва қарор қабул қилиш, ҳисобга олиш, назорат қилиш ва мониторинг учун электрон-ҳисоблаш, телекоммуникацион воситалар ва компьютер тармоқлари қўлланилади.

Корxonанинг автоматлаштирилган бошқариш тизими (КАБТ) куйидаги саккиз компонентни ишлаб чиқишдан иборат :

- корхона модели ва автоматлаштирилган бошқариш тизими тармоқли таъминотини ишлаб чиқиш;

- КАБТ ахборот таъминоти;
- КАБТ математик таъминоти;
- КАБТ лингвистик таъминоти;
- КАБТ дастурий таъминоти;
- КАБТ техник таъминоти;

- КАБТ ташкилий таъминоти, (автоматлаштирилган тизимнинг кичик тизимлари ва локал тармоқлари фаолият юритувчи бўлинмаларнинг ўзаро алоқа қоидаларини белгилаб берувчи ҳужжатлар мажмуаси);

- КАБТ услубий таъминоти (автоматлаштирилган тизимнинг кичик тизимлари ва локал тармоқларидан тўғри ҳамда мувофиқлашган ҳолда фойдаланиш учун зарур бўлган йўриқнома, коида, меъёр, стандарт ва ҳужжатлар мажмуаси).

Ушбу компонентларни ишлаб чиқиш ва корхона янада самарали фаолият юритишида ахборот технологиялари ҳам муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади. Ахборот технологиялари корxonанинг тузилмаси, фаолият юритиш соҳаси, иш жараёнлари, маҳсулот ва хизматларни бошқариш ҳамда мулоқот воситаларини қайта лойиҳалаштириш учун қўлланилиши мумкин.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари корxonанинг янада рақобатбардош ва самарали фаолиятида қудратли восита бўлиб хизмат қилади. Ахборот технологиялари эса фаолият юритиш соҳаси, мулоқот қилиш воситалари ва ишни, меҳнат жараёнлари, маҳсулот ҳамда хизматларни бошқариш механизмларини ўзгартирган ҳолда ишлаб чиқариш корxonалари тузилмасини қайтадан лойиҳалаштиришда қўлланилади.